

Sztandary jazdy polskiej

Stanisław Gepner

Proporce, chorągwie, znaki, potem sztandary łopotały na czele jazdy naszej. Służyły one nie tylko za widome godło oddziału jazdy, ale jednocześnie służyły za nazwę wojskowej jednostki o mniejszej lub większej liczebności, zespolonej pod jednym dowódcą.

Znamy określenia chorągwi ussarskiej, pancernego znaku, jako jednostki taktycznej, używającej jednego wspólnego, ustalonego przez dowódcę godła. Jak wyglądały znaki jazdy 17 stulecia i dawniejsze, z całą pewnością i ścisłością trudne jest do stwierdzenia. Były to albo proporce typu przyjętego dla całego oddziału, lecz nieco większego wymiaru, albo chorągiew we właściwym znaczeniu w barwach dowódcy, posiadająca wizerunek herbu ziemi, skąd oddział pochodził lub herbu osobistego dowódcy. Stawało więc rycerstwo średniowieczne pod chorągwiami rodowymi, wystawianymi przez potężniejsze rody. Chorągwie takie skupiały tzw. stryjców herbowych, czyli szlachtę, pieczętującą się tym samym herbem i prawie zawsze spokrewnioną lub spowinowaconą ze sobą.

Stawało też rycerstwo pod chorągwiami ziemskimi, skupiającymi koło siebie rycerstwo danej ziemi. Znak taki nosił wizerunek herbu województwa lub ziemi.

Chorągwie czy znaki, jako widome godło oddziału otaczano zawsze doborowym żołnierzem. W średniowieczu stawali przy chorągwi tak zwani rycerze przedchorągwi, którzy mieli za zadanie obronę chorągwi i torowanie jej drogi podczas akcji bojowej.

Z biegiem czasu chorągiew, jako symbol, nabiera coraz większego znaczenia, wojska składają na nią przysięgę, utrata jej pociąga hańbę na cały oddział, zaś zdobycie chorągwi na nieprzyjaciela uważane było z dawien dawna za czyn najwybitniejszego męstwa. Niewiele niestety pozostało nam oryginalnych chorągwi dawnych, szczególnie sprzed 17 wieku, jednakże z tych, które dostępne są dla nas, jak również ze starych obrazów, rycin, pieczęci — możemy nabrać pewnego wyobrażenia, jak te chorągwie wyglądały.

Usprawiedliwioną zasadą było, że jazda używała znaków mniejszych niż piechota, gdyż przy szybkich ruchach konia wielka płachta chorągwi byłaby zbyt trudna do utrzymania przez chorążego. Znaki jazdy były kształtu czworokątnego, częstokroć wydłużone i o końcach rozciętych.

W Muzeum Ordynacji hr. Kasińskich znajduje się znak, który można przypisać ussarii, lub pancernym w. 17, względnie początku 18.

Wykonany on jest z tkaniny jedwabnej białej, zeszytej z dwóch brytów szerokości 120 cm, wzdłuż drzewca 127 cm. Pośrodku jednej tylko strony prawej aplikowany krzyż kawalerski z materii karmazynowej wysokości 36 cm, szerokości 34 cm. Znak ten posiada drzewce, zdaje się oryginalne i grot z białego metalu, pochodzący z 1561 roku.

Inny zupełnie typ znaku chorągwanego widać na czele oddziału, stanowiącego tło przy portrecie ks. Radziwiłła w Nieświeżu, portrecie, pochodzącym z początku 18 stulecia.

Znak jest w układzie barw oparty na proporcach całego oddziału, które składają się z czterech kwadratów niebiesko-żółtych; końce podwójne proporca — każdy innego koloru: górny niebieski, dolny żółty; kolory ułożone w szachownicę. Znak chorągwi jest o tych samych barwach, lecz większy od proporców i posiada poczwórne zakończenie, dwa górne końce są niebieskie, dwa dolne żółte. Na środku znaku naszyty krzyż w kształcie zbliżony do maltańskiego, w barwach znaku, lecz kolory odwrotne do tła, na którym jest naszyty. Nazwa sztandar, jako znaku jazdy występuje u nas w 18 wieku.

W tym mniej więcej czasie różniczkowała się w różnych krajach Europy nazwa znaku jazdy i piechoty, bardzo ściśle przestrzegana, a mianowicie dla piechoty o większych wymiarach chorągiew, po niemiecku Fahne, francusku drapeau, rosyjsku znamia — i mniejszych wymiarów dla kawalerii sztandar, wzgl. kornet dla jazdy cudzoziemskiego autoramentu, po niemiecku Standarte, francusku l'etandard, rosyjsku sztandart.

Różnica nazwy, wynikająca zresztą z odmiennych wymiarów, była bardzo ściśle przestrzegana. Dopiero w r. 1938 zaprowadzono u nas jednolitość, zarzucając tradycyjną nazwę chorągiew, a określając nazwą sztandar wszystkie znaki wojskowe.

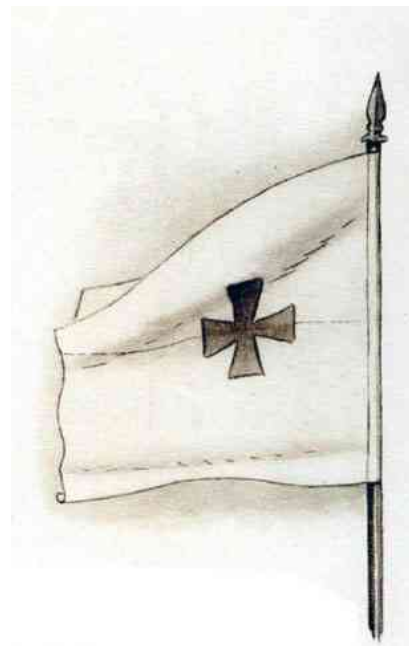
Z wieku 18 pozostała nam w oryginałach spora ilość sztandarów różnego typu, niestety jednak nie co do wszystkich da się stwierdzić, do jakiego oddziału jazdy należały.

W wieku 18 przyjęty był zwyczaj, że oprócz tzw. regimentowego sztandaru dragonii, lub pułkowego kawalerii narodowej były sztandary szwadronowe. Posiadamy w Muzeum Wojska po kilka sztandarów identycznych w rysunku i wielkości, pochodzących prawdopodobnie z jednej formacji. Poszczególne egzemplarze sztandarów z w. 18 znajdują się na Zamku Warszawskim, w Muzeum Wojska i Ordynacji hr. Krasińskich.

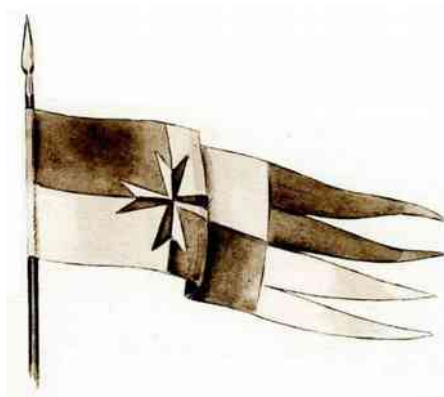
Do najwcześniejszych należy kornet dragonów, znajdujący się w zbiorach Ordynacji hr. Krasińskich. Wykonany on jest z adamaszku błękitnego, bławat wycięty w dwa języki. Pochodzi z czasów Saskich.

Pośrodku na architektonicznej podstawie cyfry A (Augustus) R (Rex), pod koroną, aplikowane z materii kremowej, obwiedzione jedwabnym kordonkiem i haftem srebrnym. Dwie gałązki palmowe aplikowane z materii ciemnozielonej. Dookoła bławatu wzorzysta aplikacja karmazynowa. Obie strony sztandaru jednakowe.

Z epoki Stanisławowskiej posiadamy w naszych muzeach szereg sztandarów i kornetów, niestety jednak jest rzeczą dosyć trudną stwierdzenie, do jakich pułków należały. Sztandary te były rewindykowane, częściowo z Petersburga, częściowo z Wiednia.

ZNAK HUSARII LUB PANCERNYCH
XVII STUL.

ZNAK CHORĄGWI HUSARSKIEJ

KORNET DRAGONSKI POŁOWA
XVIII STULECIA

W Muzeum Wojska znajdują się cztery kornety dragonów jednego typu. Są one wymiaru 64 x 70 cm, wykonane z tkaniny jedwabnej żółtej, w lewym dolnym rogu haftowany srebrnym orzeł, w prawym górnym rogu słońce, haftowane złotem. W lewym górnym rogu haftowana czarna wstęga, na niej napis „Tendit in ardua virtus“ (męstwo dąży do trudności) haftowany srebrnym. Lewa strona kornetu ma pośrodku monogram królewski S. A. R. P. (Stanislaus Augustus Rex Poloniae), nad nim korona. Wzdłuż brzegów srebrnym haftowane „Pro fide, Rege, Lege et Libertate“ (Za wiarę, Króla, Prawo i Wolność). Drzewce z wytokiem do ujęcia dłoni, malowane na czerwono. Drugi typ kornetu posiada dookoła haft srebrny, w środku orzeł, słońce na tle pejzażu, nad tym napis: „Turbine discusso par summis ferre serenum“ (Rozproszywszy burze należy niebiosom nieść pogodę).

KORNET DRAGONSKI POŁOWA XVIII STUL.

W Muzeum Ordynacji hr. Krasieńskich jest kornet dragonów również z czasów Stanisławowskich, wymiaru 65 x 70 cm, wykonany z adamaszku karmazynowego. Na stronie prawej podwójny monogram S. A. R. pod koroną, obramowany dwoma palmami, wszystko malowane olejną farbą białą. Na stronie lewej Orzeł biały z wyobrażeniem herbu Ciołek na piersiach. Sztandar obszyty frędzlą jedwabną karmazynową, drzewce niekompletne, malowane na czerwono. Dwa złote chwasty na sznurach.

Sporą ilość sztandarów mamy z regimentu gwardii konnej koronnej. Jeden z nich, rewindykowany Orużejnoj Pałaty z Rosji, kto wie, czy nie pochodzi z konfederacji barskiej, w której gwardia konna uczestniczyła. Sztandar ten mógł być zdobyty przez Rosjan i wywieziony do Petersburga, obecnie znajduje się na Zamku. Wykonany on jest z adamaszku błękitnego, wzdłuż drzewca 87 cm, długości 92 cm, od drzewca do wycięcia 55 cm. Po prawej stronie tarcza z czerwonego rypsu z herbem pięciopolowym, w środku Ciołek, poza tym powtórzone dwukrotnie na krzyż Orzeł i Pogoń.

Tarcza obramowana gałązkami wawrzynowymi, haftowanymi w barwie zielonej dwóch odcieni, przerabiane złotem; gałązki związane wstęgą złotą. Dookoła bławaty srebrne gałązki wawrzynowe. Strona lewa bławaty identyczna z prawą, z tą różnicą, że zamiast herbu pięciopolowego Rzeczypospolitej haftowany jest na czerwonym tle monogram królewski.

W Muzeum Wojska figurują cztery kornety gwardii konnej, rewindykowane z Wiednia. Są one, zdaje się, z okresu późniejszego, być może sprawione już po konfederacji barskiej. Jeden z nich biały, regimentowy; trzy błękitne — szwadronowe. Z Wiednia również otrzymaliśmy trzy sztandary kawalerii narodowej, wszystkie jednego wymiaru i typu:

SZTANDAR JAZDY Z CZASÓW
STANISŁAWA AUGUSTA

to sztandary szwadronowe. Są one wymiaru 55 cm (wzdłuż drzewca) na 60 cm, na prawej stronie bławatu z adamaszku karmazynowego pośrodku Orzeł haftowany srebrem ze złotym herbem Ciołek na piersiach. Nad Orłem duża korona. Wokół Orła duże gałęzie wawrzynowe, związane u dołu wstęgą. Wzdłuż brzegów bławatu haft, wyobrażający sfalowane wstęgi z wplecionymi gałązkami wawrzynowymi i palmowymi. Na lewej stronie bławatu te same hafty, zamiast Orła monogram królewski S. A. R. Trzy strony sztandaru obszyte frędzlą szerokości 6 cm.

KORNET DRAGONÓW 1734—1743

SZTANDAR SZWADRONOWY KAWALERII
NARODOWEJ 1792—1794

SZTANDAR 15 PUŁKU ULANÓW 1810 R.

SZTANDAR PUŁKU STRZELCÓW KONNYCH
GWARDII 1829 R.

mal. St. Gepner

W tekach ikonograficznych Muzeum Wojska posiadamy rysunek sztandaru Legionu I polskiego we

Włoszech, w którym w grudniu 1798 roku utworzono pod dowództwem gen. Karwowskiego oddział jazdy. Oryginał tego rysunku jest w zbiorach Muzeum Wojska w Paryżu, są tam rysunki chorągwi piechoty, ten zaś jest bez bliższego określenia, a według opinii B. Gembarzewskiego był projektowany właśnie dla jazdy I Legionu.

Strona lewa tego sztandaru o rozmiarach 170 x 170 cm przecięta jest na krzyż dwoma pasami białymi, środek kolisty, w zęby, biały. Pola między pasami — górne lewe i dolne prawe niebieskie, dwa inne pąsowe. Po rogach zewnętrznych poszczególnych pól trójkąty karmazynowe, oddzielone od pól pasami białymi. Kolisty środek bławatu wypełnia niebieska ułańska czapka z otokiem karmazynowym i kitą pąsową. Czapka wsparta na dwóch skrzydłach, z których wychodzą na boki dwie zielone gałązki laurowe, czerwone płomienie i wyobrażenie błyskawic w kolorze pąsowym. Wstęgi białe o spodzie karmazynowym, litery czarne. Przy grocie drzewca dwie szerokie szarfy w kolorach niebiesko-biało-pąsowym i chwasty pąsowo-zielone. Wojsko Księstwa Warszawskiego otrzymało orły narodowe w dniu 3 maja 1807

roku. Wręczenie tych orłów odbyło się niezwykle uroczyste w ogrodzie pałacu rządowego, dzisiejszym ogrodzie Krasińskich. Orły te wiodły nasze dawne pułki poprzez wszystkie staczone boje 1809, 1812 roku. Powierzone były w Wilnie pułkownikowi Szymanowskiemu, który je dostawił do Warszawy 21 grudnia 1812 roku, a w tym dniu wręczono je choremu naówczas ks. Józefowi Poniatowskiemu. W roku 1813 były one pod opieką majora Jana Hoffmana, dowódcy twierdzy Stolpen. Na życzenie W. ks. Konstantego pozostałe orły powierzono w Saint-Denis korpusowi generała Krasińskiego. Po ostatecznym rozwiązaniu pułków Księstwa Warszawskiego złożono je w Arsenale Warszawskim, skąd na rozkaz ks. Konstantego wywiezione były do Petersburga i zawieszone w Cerkwi Matki Boskiej Kazańskiej, jako trofea, choć w boju nie zdobyte. Pomiędzy tymi "zdobyczy mi" chorągiewkami były 2 orły 11 pułku ułanów i orzeł 2 pułku ułanów. Niestety orły te i sztandary przepadły bezpowrotnie. W danej chwili możemy zobaczyć w Muzeum Wojska dwa sztandary z tego okresu, a mianowicie 1 pułku strzelców konnych i 15 pułku ułanów.

SZTANDAR JAZDY LEGIONU POLSKIEGO W ITALII 1798 R.

SZTANDAR I PUŁKU STRZELCÓW KONNYCH 1807 R.

Sztandar 1 pułku strzelców ma na drzewcu orła z blachy dętej, posrebrzanego, wysokości 41 cm, szerokości 55 cm. Orzeł umieszczony jest na tablicy z napisem „Woysko” z jednej, „Polskie” z drugiej strony. Bławat karmazynowy, rozmiaru 61x61 cm, pośrodku naszyty orzeł z sukna białego, korona, berło i jabłko naszyte cekinami, kontury orła naszywane sznurkiem srebrnym. Nad orłem haftowany żółtym jedwabiem napis „Legja 1”, pod orłem „1 Pułk lekki Jazdy”. Zachowana jedynie strona prawa sztandaru. Sztandar ten był zdobyty przez Rosjan w bitwie pod Mirem 1812 r. Sztandar 15 pułku jazdy, zbliżony typem i sposobem wykonania do poprzedniego, ma pod orłem napis „Pułk XV Jazdy”, zachowane są szarfy koloru karmazynowego, przywiązane do drzewca pod orłem.

Jazda Królestwa Kongresowego posiadała sztandary jednego typu dla wszystkich pułków liniowych w kolorze karmazynowym, pułk Strzelców konnych gwardii w kolorze białym. Pułki otrzymały sztandary w r. 1829. Uchwałą sejmiku polskiego z dnia 25 stycznia 1831 r. dom Romanowych, panujący w Rosji i Polsce, był odsunięty od tronu polskiego wskutek czego, sztandary, noszące cyfry Mikołaja I nie mogły być użyte w boju przeciwko niemu. Sztandary zostały złożone w Arsenale Warszawskim, gdzie pozostawały do końca wojny. Po zajęciu Warszawy przez Rosjan, Paskiewicz przesłał wszystkie sztandary do Petersburga, jako rzekome trofea wojenne. Cesarz kazał je umieścić na Kremlu Moskiewskim, w tzw. Orużejnoej Pałacie, gdzie przebywały do r. 1922, kiedy na podstawie traktatu ryskiego zwrócono je nam. W Polsce umieszczono je częściowo na Zamku Warszawskim, częściowo w Muzeum Wojska. Sztandary wykonane są z adamaszku, szerokości 49 cm, wzdłuż drzewca 51 cm. Pośrodku wypukło haftowany srebrem Orzeł polski, korona, dziób i szpony, haftowane złotem i blaszkami. Na czterech rogach tarcze ze srebrnej lamy z wyhaftowanymi złotem cyframi Mikołaja I.

Obramienie tarcz z haftu srebrnego w stylu barokowym, nad tarczami — korony w technice wykonania jak korona Orła. Tarcze połączone gałązkami wawrzynowymi, idącymi dookoła bławatu, wykonanymi haftem srebrnym. Obie strony sztandarów jednakowe. Pod grotem przywiązany sznur srebrny, przerabiany karmazynem z dwoma chwastami. Końce chwastów zwieszają się na 104 cm, od tulei grotu. Pod orłem inicjały pułkowe, a więc P. S. K. G. (Pułk Strzelców konnych gwardii), P. S. K. N. T. No 1 (Pułk Strzelców konnych Następcy Tronu Nr 1) lub P. 3 ci S. K. (Pułk 3 Strzelców konnych), ułani mieli w skrócie napisy, jak na przykład P. 2gi U., prócz pierwszego, posiadającego szefa księcia Oranii, na sztandarze były litery P. U. X. O. Nr 1.

Z pułków nowych formacji 1831 roku, znany jest sztandar pułku 1 Mazurów, znajdujący się na Zamku Warszawskim. Sztandar jest wymiaru 57 x 57 cm wykonany z aksamitu karmazynowego, podwójnego. Strona prawa ma pośrodku haftowanego srebrem Orła, z koroną, dziobem i szponami haftowanymi złotem, Orzeł jest wymiaru 23 x 23 cm. Z trzech stron bławatu galon srebrny, szerokości 5,6 cm. Strona lewa, haftowana srebrem gwiazda sześćciopromienna, poniżej „Pułk 1 Mazurów“, pod napisem krzyż kawalerski. Wszystko otoczone gałązkami wawrzynowymi i dębowymi, związanymi u dołu wstęgą, haftowane srebrem. Galon, jak po stronie prawej. Bławat obszyty z trzech stron frędzlą szerokości 4 cm. Do drzewca przyczepiony srebrny sznur z chwastami, długości 168 cm.

Po upadku powstania wielu wojskowych Polaków emigrowało z Ojczyzny, skupiało się w różnych krajach, pragnąc wszelkimi siłami stworzyć na nowo armię narodową, poza tym — gdziekolwiek wybuchały ruchy wolnościowe, Polacy zgłaszali swą pomoc, za wolność innych tworząc samoistne oddziały, złożone bądź wyłącznie, bądź w większości z Polaków. Oddziały takie posiadały narodowe cechy ubioru i odznak, umiały też wyjednać sobie prawo do Orła polskiego na sztandarze.

Ze sztandarów jednostek polskich w służbie obcej znane nam są dwa, a mianowicie pułku 2 ułanów z powstania węgierskiego 1848 i Kozaków Ottomańskich z 1853 roku.

Sztandar pułku 2 ułanów z powstania węgierskiego znajduje się w Muzeum Wojska razem z historią powstania tego pułku i listą imienną kilkudziesięciu żołnierzy pułku. Sztandar ten uszyty był przez Polki w Bardyowie i wręczony 9 grudnia 1848 oddziałowi Polaków, którzy tworzyli 2 p. ułanów. Pułk ten został już 11 grudnia posłany przeciw nieprzyjacielowi, uczestniczył w bitwach pod Koszycami i Barcą, poza tym w szeregu bitew i potyczek, w których się dzielnie spisał. Pułk został nagrodzony Orderem Waleczności, który przypięto do bławatu sztandaru. Sztandar był przechowywany u pułk. Legionu Polskiego na Węgrzech Władysława Tchórznickiego, podczas wszystkich walk noszony przez chorążego Józefa Kłopotowskiego, 60-letniego starca. Sztandar jest wymiaru 165 x 135 cm, wykonany z materiału karmazynowego, z trzech stron biegnie pas biały szerokości 14 cm i frędzla w kolorach białym, karmazynowym i granatowym, szerokości 7,5 cm. Pośrodku bławatu herb dwupolowy, Orzeł bez korony w polu ponsowym, Pogoń w polu niebieskim. W lewym górnym polu Pogoni przypięta kokarda ze srebrną rozetą — odznaka Orderu Waleczności. Na akwareli, w nagłówku historii sztandaru, widoczne szarfy białe z karmazynowym środkiem, przy grocie przytwierdzona palmowa gałązka.

SZTANDAR I PUŁKU MAZURÓW —1831 R.

SZTANDAR 2 PUŁKU UŁANÓW NA WĘGRZECH —
1848 R.

Po wydaniu przez Turcję wojny Rosji, otrzymał w 1853 roku Mehmed Sadyk Pasza czyli Michał Czajkowski rozkaz, czyli „firman“ sułtański na utworzenie pułku kozaków, złożonego w większości znacznej z Polaków, w następnym roku utworzono 2 pułk kozaków, zaś w styczniu 1857 roku utworzono nowy pułk, z nazwą dragonów.

W Muzeum Wojska znajdujemy dwa sztandary, jeden większy, drugi mniejszy o jednakowym rysunku, dość prymitywnie wykonane z tkaniny ponsowej. Pośrodku wyhaftowany włóczką Orzeł bez korony, obok Orła półksiężyc z gwiazdą. Druga (prawa) strona sztandaru z takim samym rysunkiem, lecz

ułożonym odwrotnie. Do którego pułku należały sztandary, dziś niestety nie da się stwierdzić.

Wielka wojna, Polska Niepodległa... tworzą się pułki za pułkami odżywają sztandary lub proporce na ich czele.

Nie ma jeszcze w r. 1918 żadnych normujących przepisów, sztandary są fundowane dzięki szlachetnym odruchom społeczeństwa. Nie wszystkie pułki walczą, mając sztandary na czele, niektóre jednoczą się pod skromnymi proporcami, niektóre kończą chlubnie wojnę, nie mając wcale tego symbolu chwały i honoru, otrzymują sztandary już po wojnie.

Mamy szereg pułków, które ceniąc swe bojowe, niekiedy bardzo skromne sztandary, nie zamieniają ich na suto haftowane, nowe, które różne organizacje społeczne, samorządy, - gminy itd. chcą im

ofiarować, wojenne sztandary te służą niektórym pułkom po dziś dzień i przypominają nowo wstępującym młodym oficerom i nowym rocznikom dni walk pułku, dni chwały pod tym właśnie znakiem, czyli sztandarem. Kilka pułkowych sztandarów nosi dobrze zasłużone krzyż i wstęgi orderu Virtuti Militari.

SZTYNDAR KOZAKÓW
OTOMAŃSKICH 1852-54

W dniu 1 sierpnia 1919 roku była wydana ustawa o godłach i barwach Rzeczypospolitej Polskiej, w której określono wymiary chorągwi piechoty 100 x 100 cm, sztandaru jazdy 65 x 65 cm. Ustawę tę bez zasadniczych zmian ogłoszono w Dzienniku Ustaw z dnia 28 grudnia 1927 roku. W myśl obu tych ustaw płachta czyli bławat jest barwy białej, z wyobrażeniem krzyża kawalerskiego barwy czerwonej. Obie strony jednakowe. Po prawej stronie sztandaru po środku krzyża kawalerskiego Orzeł państwowy, otoczony wieńcem laurowym. Pomiędzy ramionami krzyża — numer pułku w wieńcu laurowym. Po lewej stronie pośrodku krzyża trzywierszowy napis "Honor i Ojczyzna", w wieńcu laurowym. W rogach jak po stronie prawej numery pułków, otoczone wieńcem. Wieńce i numery pułków po lewej stronie mogą być zastąpione innymi emblematami, umieszczonymi w tarczach. Wzory zatwierdza Pan Prezydent Rzeczypospolitej, na wniosek Ministra Spraw Wojskowych.

Pułk i szwoleżerów — najstarszy pułk kawalerii odrodzonej Polski — posiada sztandar dekorowany orderem Virtuti Militari. Sztandar był ofiarowany pułkowi w dniu 17 listopada 1919 roku przez Komitet Obywatelski, związany w Warszawie przy współudziale miasta Częstochowy i Chełmszczyzny, oficjalnego wręczenia dokonał na dziedzińcu Belwederskim, szef pułku, Marszałek J. Piłsudski. Dekorowany krzyżem Virtuti Militari — 19 marca 1921 roku w Chełmie, również przez Marszałka Piłsudskiego. Sztandar ten używany był w pułku przez całą wojnę i teraz do dnia dzisiejszego. Na stronie prawej na tle białym wizerunek Matki Boskiej, pod nim napis „Tuum fac nec respicies finem“

(Czyń co do ciebie należy, nie patrząc na wyniki). Strona prawa wykonana z materii karmazynowej, pośrodku Orzeł i napis nad Orłem „1 pułk Szwoleżerów“, pod Orłem „Józefa Piłsudskiego“. Srebrny Orzeł na drzewcu ozdobionym ryngrafem z Matką Boską — darem m. Częstochowy, znakiem 1 pułku ułanów (Beliny) Legionów Polskich — uwidoczniającym rodowód pułku i znakiem pułku szwoleżerów. Pod orłem przyczepiony pęk wstążek, dwie karmazynowe, dwie białe, dwie o barwach proporczyka pułkowego i wstęgi o barwach Virtuti Militari z kokardą i krzyżem srebrnym. Wymiary sztandaru 67 x 67 cm frędzla srebrna szerokości 3 cm.

SZTANDAR 2 PUŁKU UŁANÓW
LEGIONOWYCH 1915 R.

Pułk 2 szwoleżerów, spadkobierca tradycji ułanów spod Rokitny posiada w swym muzeum proporzec z czasów legionowych i sztandar, otrzymany od m. Krakowa w 1920 r. Sztandar ten przeszedł chrzest bojowy w czerwcu 1920 r. pod Kropiwną, gdzie

pułk zdobył między innymi 4 działa bolszewickie. Na sztandarze wojennym pułku po stronie prawej umieszczony jest w środku krzyża kawalerskiego mały Orzeł, między ramionami krzyża na białym górnym polu i dolnym polu napis „Pułk 2 Szwoleżerów“, na lewym i prawym „Honor i Ojczyzna“. Środek strony białej, lewej sztandaru wypełnia wizerunek Matki Boskiej Częstochowskiej, pod nim herb m. Krakowa. — W użyciu obecnie jest sztandar, również otrzymany od m. Krakowa w 20 rocznicę istnienia pułku, a mianowicie w dniu 17 września 1934 roku. Sztandar ten po stronie lewej ma na tarczach herb m. Krakowa, znak 2 pułku ułanów legionowych, wizerunek Matki Boskiej Częstochowskiej i znak obecny pułku. Na czerwonych ramionach krzyża napisy Rokitna 13. VI. 1915, Kraków 2. XI. 1918.

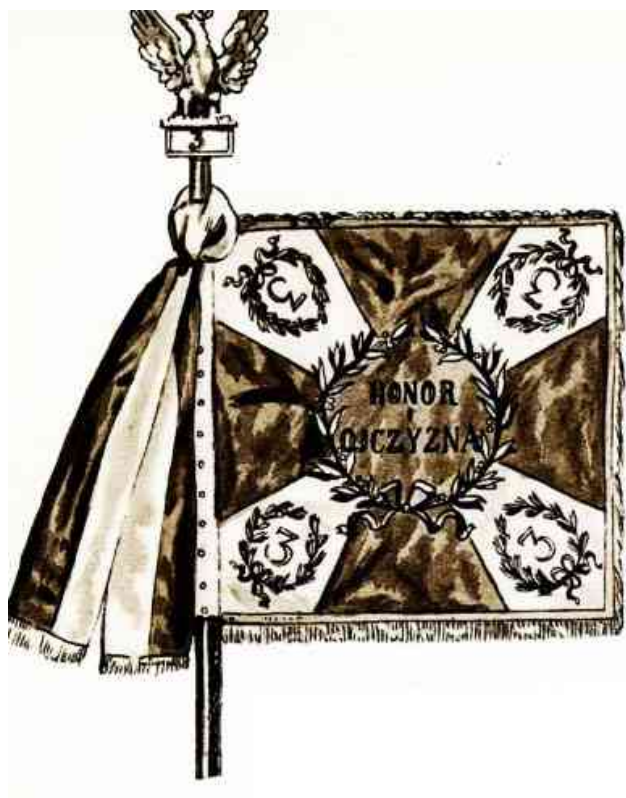

SZTANDARY 2, 11 i 7 PUŁKU UŁANÓW Z 1918-20 R.

Z czasów legionowych pułku jest zachowany sztandar, który jednakowoż według istniejących danych używany nie był, jest on obecnie w Muzeum Wojska. Strona prawa karmazynowa z aplikowanym orłem i napisami „1915“ i „II i III szwadron Ułanów Polskich“. Na stronie lewej tkany obraz Matki Boskiej Częstochowskiej, kształtu ośmiokątnego, napis aplikowany „Boże zbaw Polskę“. Frędzla po jednej tylko, przeciwległej do drzewca stronie. Sztandar 3 pułku szwoleżerów jest wykonany zgodnie z przepisem, jedynie tylko krzyż kawalerski na obu stronach jest koloru karmazynowego, pokryty złotą siatką. Więzy krwi i trudów wojennych ziemiaństwa płockiego z dawnym ochotniczym pułkiem szwoleżerów z 1920 roku dały impuls do ofiarowania pułkowi szwoleżerów mazowieckich tego sztandaru, wręzonego uroczystie przez Marszałka Piłsudskiego w Łazienkach dnia 2 kwietnia 1922 roku.

Poczet ułańskich pułków rozpoczyna pułk krechowiecki ze sztandarem, ozdobionym krzyżem Virtuti

Militari, sztandarem, który w szeregu bitew stoczonych przez pułk był kilkakrotnie przestrzelony kulami bolszewickimi, poza tym dwa konie podoficerów sztandarowych padły od kul. Podczas gdy pułk znajdował się jeszcze w składzie I Korpusu gen. Dowbora-Muśnickiego, w Czugujowie otrzymał 2 szwadron znaczek szwadronowy, wyhaftowany przez panie — Polki ziemi mińskiej. Znaczek był dwubarwny karmazynowo-biały, w środku górnego pola wyhaftowany srebrnym Orzeł, znaczek jednakowy z obu stron. Podczas składania przysięgi w Czugujowie podszedł do znaczka rotmistrz Żółkiewski, ucałował go i ogłosił, że ma on być sztandarem pułkowym. W Dukorze przyszyto srebrną frędzlę i dorobiono drzewce z orłem, przywiązano też starym obyczajem temblak oficerski do grotu. Po demobilizacji I Korpusu postanowiono oddać sztandar na przechowanie rotmistrzowi Dziewickiemu, który przekazał go ks. Czaplickiemu, proboszczowi parafii Radków pow. włoszczowskiego. Sztandar pozostał w Radkowie do kwietnia 1919 roku, to jest do czasu powrotu pułku do Wolbromia, po walkach w Małopolsce. Wówczas pułk. Dziewicki i ks. Czaplicki odwieźli sztandar do pułku. Nowe drzewce, szarfę i gwoździe ofiarowała Teresa hr. Potocka. W dniu 20 marca 1921 roku w Tomaszowie Lubelskim był sztandar udekorowany przez Marszałka Piłsudskiego krzyżem Virtuti Militari.

SZTANDAR 3 PUŁKU UŁANÓW Z 1921 R.

SZTANDAR 8 PUŁKU UŁANÓW Z 1920 R.

Ułani grochowscy posiadają sztandar pochodzący również z czasów I Korpusu wschodniego. Impuls do sporządzenia sztandaru dał następujący fakt. W przemarszu z Antonin do Bobrujska we wsi Pieńki, pułk był spotkany przez miejscowego chłopą, powstańca 1863 roku i pobłogosławiony obrazem Matki Boskiej Częstochowskiej. Obraz ten wręczono ówczesnemu dowódcy, rotmistrzowi Waraksiewiczowi i umieszczono na lewej stronie sztandaru. Prawą stronę zajmuje tarcza z orłem w stylu Jagiellońskim. Sztandar ten jest w użyciu po dzisiejszy dzień.

Pułk 3 ułanów posiada sztandar przepisowy otrzymany na Saskim Placu z rąk Marszałka Piłsudskiego 16 października 1921 roku, ufundowany przez m. Warszawę. Po obu stronach bławatu, po rogach, numery pułku w wieńcach laurowych. Na sztandarowym drzewcu widnieje herb m. Warszawy i napis „Pułkowi 3 Ułanów miasto stołeczne Warszawa“.

Przepisowy również sztandar posiada obecnie pułk 4 ułanów. Sztandar ofiarowany 19 kwietnia 1922 roku przez społeczeństwo ziem lidzkiej i mińskiej, po obu stronach bławatu w rogach numery pułku. Wręczenia sztandaru dokonał Marszałek Piłsudski, w obecności przedstawicieli władz i społeczeństwa w Wilnie. Poza przepisowym sztandarem posiada pułk w swym muzeum sztandar, ofiarowany przez Wilno w 1919 roku, z obrazem Matki Boskiej Ostrobramskiej.

1 PUŁK SZWOLEŻERÓW JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO

1 PUŁK UŁANÓW KRECHOWIECKICH

14 PUŁK UŁANÓW JAZŁOWIECKICH

20 PUŁK UŁANÓW IM. KRÓLA JANA III SOBIESKIEGO

Pułk 5 ułanów posiada sztandar, odbiegający od przepisu swymi wymiarami i tym, że orzeł z prawej strony sztandaru jest bez wieńca dookoła, na lewej stronie wzdłuż drzewca napis „W pierwszą rocznicę bitwy pod Kaniowem 11 maja 1919 roku od Koła Opieki”. Wręczenie sztandaru odbyło się w Warszawie

dnia 3 sierpnia 1919 roku. Sztandar jest wymiaru 60 x 60 cm.

SZTANDAR 10 PUŁKU UŁANÓW Z 1920 R.

SZTANDAR 12 PUŁKU UŁANÓW Z 1919 R.

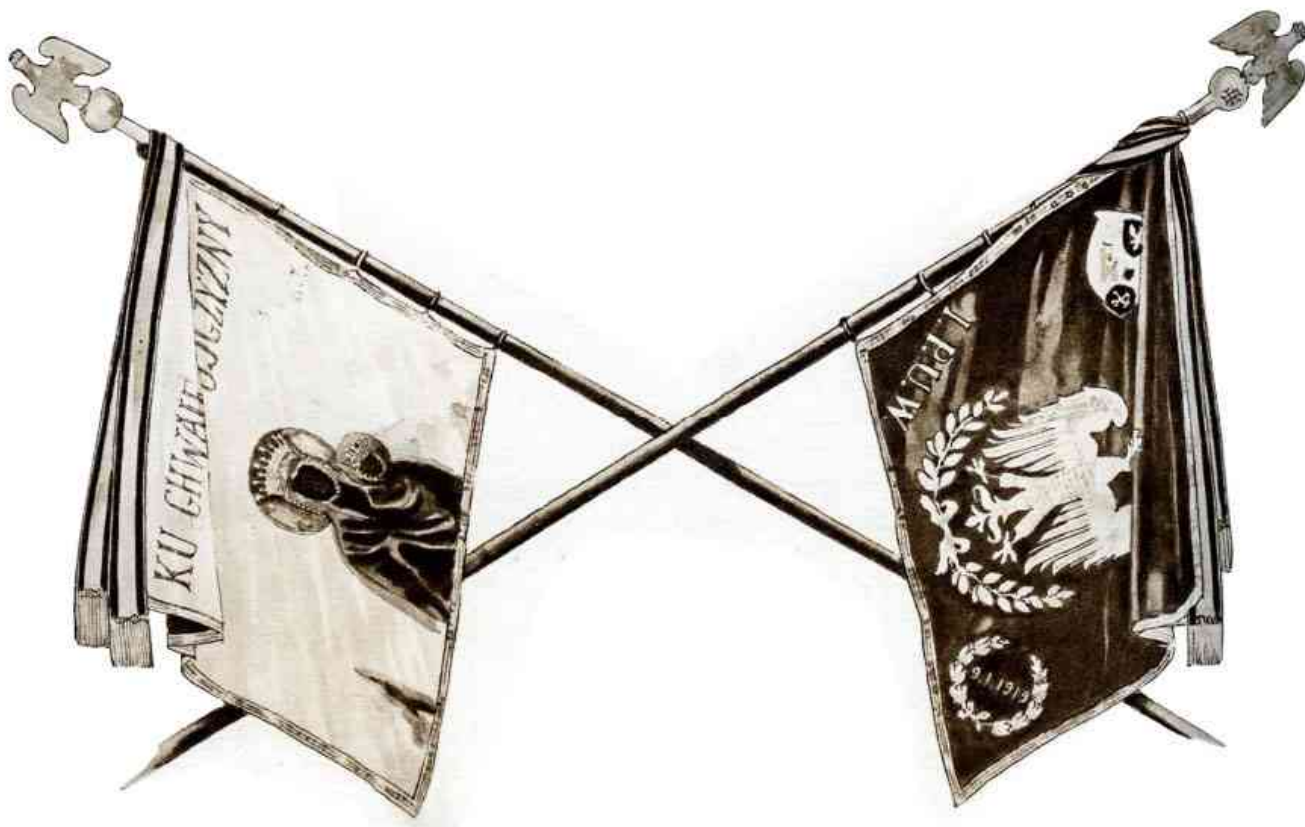
Pułk ułanów kaniowskich otrzymał w 1918 r. sztandar od ludności Humania, wręczony uroczystie w Koszowatej pod Humanem. Sztandar ten był dwukrotnie przestrelony w szarży pod Kaniowem, w maju 1918 r. Drugi sztandar, otrzymany w 1919 w Odessie, ma po stronie prawej obraz Matki Boskiej i napisy „Pułk 6 ułanów“, niżej „Pod Twoją Obronę“, po stronie lewej umieszczony jest duży haftowany Orzeł, po rogach numery pułku, otoczone wieńcami. Od roku 1924 posiada pułk sztandar przepisowy, ufundowany przez stałych i dawnych oficerów pułku.

Ozdobiony krzyżem Virtuti Militari jest sztandar pułku 7 ułanów. Jest on dosyć duży 100x100 cm. Strona prawa posiada wzór zbliżony do przepisowego, odmienna jest stylizacja wieńca dookoła napisu „Honor i Ojczyzna“ i numerów pułku. Środek strony lewej zajmuje na białym tle obraz Serca Jezusowego, nad nim napis „Oto serce, które nas tak bardzo umiłowało“. Pod obrazem napis „Dar ziemi lubelskiej“. W lewym dolnym rogu herb m. Lublina. Sztandar otrzymał pułk w Kraśniku z rąk swego szefa, gen. Sosnkowskiego, 22 marca 1921 roku, następnego dnia nastąpiła dekoracja krzyżem Virtuti Militari przez Marszałka Piłsudskiego ze słowami: „Za zasługi w bojach, za działalność, za wytrwanie w dobrej i złej doli mianuję 7 pułk ułanów kawalerem krzyża Virtuti Militari“.

Z pewnym sentymentem rodzinnym jest związane otrzymanie sztandaru przez 8 pułk ułanów, napis na szarfach, „Matki, Zony, Siostry“ świadczy o ofiarodawczyniach. Obie strony sztandaru są wykonane z karmazynowego brokatu wymiaru 70x70 cm. Na strome lewej ryngraf z Matką Boską, dwie skrzyżowane szable i napis „Ks. Józefa Poniatowskiego 8 pułk ułanów“, stronę prawą wypełnia całkowicie haftowany Orzeł. Sztandar otrzymał pułk w roku 1920 na froncie, w Taraszczy, na Ukrainie. Projektował sztandar prof. Rozwadowski.

Pułk 9 ułanów posiada sztandar przepisowy, otrzymany od obywateli ziemi drohobyckiej. Sztandar został wręczony w maju 1920 r. w Drohobyczu, delegatom pułku, przybyłym z frontu.

Strona prawa sztandaru pułku 10 ułanów jest przepisowa, zaś lewa wykonana z błękitnego jedwabiu, ma w środku wizerunek Matki Boskiej Ostrobramskiej, poniżej dwie gałązki palmowe, niżej Pogoń w polu ponsowym. Sztandar otrzymał pułk w Parafianowie ziemi wileńskiej od Julii hr. Potockiej, gorliwej opiekunki pułku, dnia 4 listopada 1920 r.

SZTANDAR 15 PUŁKU UŁANÓW Z 1919 R.

Pułk 11 ułanów ma sztandar, na którym z jednej strony jest wyszyta Matka Boska Ostrobramska, z drugiej Orzeł i Pogoń z uwiecznioną dedykacją świadczącą o ofiarodawcach. Dedykacja ta brzmi, „Obrońcom swoim wdzięczne Wilno“. Sztandar ten wręczono dnia 9 września 1919 roku, na podstawie specjalnej uchwały Magistratu Wileńskiego, która brzmi: „Uchwalono ofiarować w imieniu miasta sztandar u pułkowi ułanów, który pierwszy wkroczył do Wilna i rozpoczął walkę z najazdem bolszewickim wykonanie uchwały powierzyć burmistrzowi po porozumieniu się ze Związkiem Patriotycznym Polek“. Sztandar był wykonany jeszcze za okupacji bolszewickiej według projektu prof. Ruszczyca, z przeznaczeniem dla oddziału, który pierwszy wkroczył do Wilna.

Pułk 12 ułanów posiadał do 1923 roku sztandar nieprzepisowy z Orłem na karmazynowym tle po stronie prawej i Matkę Boską Częstochowską na białym tle po stronie lewej, z tejże strony napis „Z Bogiem za Ojczyznę“. Sztandar był ufundowany przez ziemianina z Podola p. Władysława Brzozowskiego i wręczony pułkowi 7 maja 1919 roku, obecnie znajduje się w Muzeum Wojska. Dzisiaj pułk posiada ściśle przepisowy sztandar, ufundowany przez adiutanta pułku por. Michała Grocholskiego i wręczony pułkowi przez Marszałka Piłsudskiego w Białokrynicy pod Krzemieńcem dnia 2 lutego 1923 roku.

Wileński 13 pułk ułanów znak swój, podobnie jak 11 pułk, otrzymał od ziemi wileńskiej w 1919 roku. Na stronie prawej sztandaru figuruje obraz Matki Boskiej Ostrobramskiej, na stronie lewej haftowany jest Orzeł na tle karmazynowym. Sztandar sporządzony był przez Koło Polek ziemi wileńskiej, wręczony przez gen. dyw. Śmigłego-Rydza oddziałowi pułku, przybyłemu specjalnie z frontu. Na czele

delegacji Koła Polek stały panie M. Tyszkiewiczówna, M. Bohdanowiczówna i I. Rusiecka, jako chrzestne matki pułku.

Fundatorkami sztandaru 14 pułku ułanów były wychowanki klasztoru Jazłowieckiego. Sztandar był wręczony 20 marca 1921 r. i jednocześnie dekorowany krzyżem Virtuti Militari przez Marszałka Piłsudskiego ze słowami: „Za krew przelaną, za trudy i cierpienia, za to że w chwilach ogólnego zwątpienia pułk nie zwątpił w zwycięstwo i śmiało idąc ku niemu, pociągnął innych“. Krzyż jest dotychczas na tym samym miejscu prawej strony sztandaru, gdzie został przypięty przez Marszałka Piłsudskiego. Strona prawa — karmazynowy krzyż, napis „Honor i Ojczyzna“ i cyfry pułku po rogach, po stronie lewej na miejscu napisu — obraz Matki Boskiej.

Pułki Wielkopolskie posiadają nieprzepisowe sztandary. Sztandary te są dosyć oryginalnego kształtu, gdyż bławaty w połowie przybite do drzewca, w połowie zaś wiszą na kółkach metalowych. Sztandar 15 pułku ułanów był ufundowany przez „Ognisko Żołnierza Polskiego“ w Poznaniu i wręczony 29 lipca 1919 roku pułkowi, z którym przeżył całą wojnę. Dekorowany krzyżem Virtuti Militari przez Marszałka Piłsudskiego na Błoniach Grunwaldzkich pod Poznaniem dnia 23 maja 1921 roku. Sztandar jest wymiaru 82 x 52 cm, strona prawa biała z Matką Boską i napisem „Ku chwale Ojczyzny“, strona lewa karmazynowa z Orłem, herbem Poznania, napisem „i P. U. W.“ i datą „9. I. 1919“ w wieńcu laurowym.

Podobny kształtem do poprzedniego jest sztandar 16 pułku ułanów, strona prawa biała z Matką Boską, napisami „Biały sztandar — wzniosłe czyny“, „2 P. U. W.“ i datą „28. I. 1919“, strona lewa — krzyż karmazynowy, pola między ramionami białe, w środku bławatu duży Orzeł z dwoma gałązkami laurowymi u spodu. Wymiary sztandaru 55 X 77 cm.

17 pułk ułanów ma sztandar ufundowany przez p. E. Grabską z Bieganowa, żonę porucznika Grabskiego, który zapoczątkował utworzenie pułku. Sztandar, wymiaru 55 X 82 cm, ma prawą stronę ze złotego brokatu z obrazem Matki Boskiej, napisami „Pod Twoją Obronę uciekamy się“, „3 P. U. W.“ i datą „16. I. 1919“. Strona lewa — krzyż karmazynowy, pola między ramionami białe, pośrodku Orzeł Jagielloński.

Pułk 18 ułanów ma sztandar przepisowy, ofiarowany przez ziemiaństwo pomorskie w r. 1923. Po stronie lewej — tarcze z Matką Boską, patronem Pomorza św. Wojciechem i gryfami pomorskimi. Na szarfach napis „Pomorze swoim synom“.

Od społeczeństwa wołyńskiego otrzymał przepisowy sztandar 19 pułk ułanów, z herbami Wołynia i ks. Ostrogskich, wręczony uroczysto w Ostrogu nad Horyniem przez Marszałka Piłsudskiego w r. 1924. Herby Wołynia i ks. Ostrogskich figurują na dwóch tarczach strony lewej sztandaru, dwie inne tarcze noszą daty pamiętne dla pułku, a więc: „Dywizjon Jazdy Kresowej 1918—1919“, „IV Wołyński Dywizjon 1 pułk Strzelców Konnych 1919 — 1920“, „Jazda ochotniczą mjr. Jaworskiego 1920 r.“ i „Pułk Ułanów Wołyńskich 1920“.

Pułki ułanów, powstałe z dawnych ochotniczych pułków, wszystkie posiadają sztandary przepisowe: 20 pułk ułanów otrzymał swój sztandar, na którym umieszczone są daty stoczonych przez pułk bitew, od obywateli ziemi rzeszowskiej i ropczyckiej w roku 1925, 21 pułk od społeczeństwa wołyńskiego, 22 od przemysłowców borysławskich i dlatego nosi na jednej z tarcz wizerunek patronki górników św. Barbary.

Pułk 23 ułanów zawdzięcza swój sztandar ziemi grodzieńskiej, 24 pułk otrzymał swój znak od dawnych ochotników 214 pułku ułanów, 25 od byłych oficerów, dawni ochotnicy Wielkopolanie 215 pułku z płk. Mielżyńskim i pchor. Amrogowiczem i Brezą na czele ofiarowali sztandar 26 pułkowi, pułk 27 ułanów otrzymał w 1922 roku sztandar od społeczeństwa powiatu nieświeskiego.

Pułki strzelców konnych, które podczas wojny były rozproszone, otrzymały sztandary już po wojnie, oczywiście przepisowe.

Pułk 1 od obywateli ziemi garwolińskiej; pułk 2, prócz przepisowego, posiada sztandar z armii Hallera, otrzymany z rąk Prezydenta Francji, Poincarego, używany w myśl tradycji na dorocznym apelu poległych; pułk 3 posiada sztandar od 1923 r., jako dar ziemiaństwa pińczowskiego, jedynie pułk 4 strzelców posiada sztandar nieprzepisowy, otrzymany w 1920 roku od ziemi łęczyckiej. Na stronie prawej, zbliżonej do przepisowej, Orzeł, napis „Honor i Ojczyzna“ i „Pułk 2 Strzelców Konnych“, który to numer pułk nosił poprzednio. Na stronie lewej, białej, ryngraf z Matką Boską Częstochowską, pod nim dwie skrzyżowane lance z proporcami białą amarantowymi, napis „Boga Rodzica Dziewica“. Po stronie lewej bławatu herb m. Łęczycy po prawej herb ziemi łęczyckiej, u dołu fragment zamku Łęczyckiego.

Pułkowi 5 strzelców ofiarował sztandar ks. Sanguszko, 6 zawdzięcza sztandar obywatelom powiatu żółkiewskiego, rawskiego i sokalskiego. Sztandar 7 pułku strzelców konnych ufundowała Polonia amerykańska, a wręczenia dokonał w Poznaniu w dniu 2. VIII. 1936 Naczelny Wódz, Marszałek Smigły-Rydz. Sztandar 8 pułku jest darem ziemi chełmińskiej, pułk 9 otrzymał swój znak w roku 1928, pułkowi 10 ofiarowało sztandar społeczeństwo m. Łącuta i powiatu łańcuckiego 29 kwietnia 1923 roku.

Szkoła podchorążych kawalerii posiada też swój sztandar z napisem na szarfie „Panie Pułków kawalerii — przyszłym oficerom swoich pułków“. Sztandar został wręczony 1 lipca 1925 roku. Chorążym

sztandarowym jest każdorazowy prymus starszego rocznika.

Na sztandarze umieszczone są tarcze z Matką Boską Częstochowską, św. Jerzym i herbem Grudziądza.

Sztandar jest przekazywany 15 października każdego roku przez rocznik promowany na oficerów następnemu starszemu rocznikowi.

W artylerii konnej jedynie 1 bateria 4 DAKu posiada proporzec otrzymany w 1920 r. z napisem „Dzielnym Obrońcom — Płock dn. 19. VIII. 1920 r.“

Wszystkie więc nasze pułki jazdy zawdzięczają swe godła społeczeństwu różnych ziem polskich, co jest dowodem niezwykle serdecznego uczucia względem naszej armii całego społeczeństwa, zaś w stosunku do jazdy — szczególnie wiejskiego, które ochoczo zapełniało szeregi podczas wojny i można być pewnym, że wydatnie zasili nasze pułki kawaleryjskie w najbliższej potrzebie.

SZTANDARY PUŁKÓW 16 i 17 UŁANÓW Z 1919 R.

PROPORZEC I BATERII 4 DYWIZJONU ARTYLERII KONNEJ

